

Політ Сент-Екзюпері у ХХІ століття

Він писав мудрі казки для дітей, які стають дорослими і розпочинають свій політ у майбутнє...

Андре Моруа

Уявіть собі з висоти кількох сотень або навіть тисяч метрів Париж, Середземне море, Африку, Америку або інші землі... Антуан де Сент-Екзюпері все це бачив, бо він був не тільки письменником, а й пілотом, котрий облетів половину Земної кулі. Згори йому було добре видно, яка маленька наша планета Земля, як тісно живуть люди в одному спільному домі, як потрібно його всім разом оберігати... Тож які вони, люди, що населяють Землю? Як живуть? Що роблять задля своєї планети? Чого прагнуть? Цими питаннями переймався А. де Сент-Екзюпері. Вони хвилюють нас і тепер, у ХХІ ст.

Повне ім'я митця *Антуан Марі Жан-Батист Роже де Сент-Екзюпері* свідчить про його належність до старовинного дворянського роду, що мешкав в одному з міст Франції – Ліоні. Хоча Сент-Екзюпері рано втратив батька (граф Жан де Сент-Екзюпері), дитячі роки залишили в серці митця добрі спогади. Діти (їх було п'ятеро) жили в справжньому палаці (Сент-Моріс де Реман), де слухали казки матері (Марі де Фонколомб) про королів і принців, а потім самі вигадували про них різні історії. Антуан мав біляве кучеряве волосся, і сам був трохи схожий на маленького принца...

Після закінчення школи й коледжу Сент-Екзюпері поїхав до Парижа, де навчався в Академії мистецтв на відділенні архітектури. 1921 р. став вирішальним у його житті. Він потрапив у призов до французької армії й записався до авіаційного полку. Антуан склав екзамен на керування літаками, з якими була пов'язана його майбутня професія. Літав на поштових авіалініях. Випробовував нові літаки, здійснюючи далекі перельоти. Був і військовим льотчиком. 15 разів потрапляв в аварії, але знову й знову піднімався в небо, бо там він відчував себе вільним і щасливим. Його посилали працювати в найвіддаленіші куточки світу. В африканському містечку Кап-Джубі (нині Тарфая – на краю пустелі Сахари, у Марокко) Сент-Екзюпері був начальником аеропорту. Там він написав свій перший твір «Південний поштовий» (1929). А 1930 р. йому вручили високу нагороду Франції – орден Почесного Легіону за вагомий внесок у розвиток авіації. Сент-Екзюпері ніколи не припиняв польотів. На нього

чекали Південна Америка, Індокитай, Іспанія, Росія, Лівія, Алжир... Звідти він привозив нові враження й сюжети для своїх творів. Незабаром його співвітчизники прочитали «Нічний політ» (1931), відзначений французькою премією «Феміна». 1938 р. вийшов друком роман «Планета людей», нагороджений Великою премією Французької академії. Якось повертаючись із Нью-Йорку, Сент-Екзюпері потрапив в аварію у Гватемалі, після якої довго не міг одужати.

4 вересня 1939 р., після оголошення війни Франції з боку нацистської Німеччини, Сент-Екзюпері одразу з'явився на місце мобілізації й добився призначення в діючу військову частину. «Я зобов'язаний бути на фронті, бо все, що я люблю, – під загрозою», – писав він. Письменник-патріот здійснював бойові польоти, рятуючи дорогу його серцю Францію. За мужність і героїзм він був нагороджений «Військовим хрестом». Утім, Францію тоді захопили нацистські війська. Сент-Екзюпері не захотів жити в окупованому Парижі й виїхав до Нью-Йорка, де написав свою знамениту повість-казку «Маленький принц» (1942). Коли 1943 р. твір був надрукований, пілот знову повернувся до французького війська. Тепер він опановував швидкісний літак «Лайтнинг Р-38». 10 липня 1944 р. Антуан написав своєму товаришу Жану Пелісьє: «Хочеться, щоб ця жахлива війна якнайшвидше закінчилася. У мене так багато справ після війни». Але 31 липня 1944 р. Сент-Екзюпері вилетів з аеродрому Борго на острові Корсика в розвідку і – не повернувся...

Тривалий час ніхто не знав, де і як загинув Сент-Екзюпері. Тільки 1998 р. хтось із рибалок поблизу міста Марсель знайшов у морі браслет із написом імені дружини Сент-Екзюпері (Консуело) та адресою видавництва в Нью-Йорку, де виходили книжки митця. 2003 р. у цьому районі Середземного моря було знайдено уламки літака пілота. Ця світла й добра людина розчинилася в небі, залишивши по собі, як комета, яскравий слід для всіх нас. І ми йдемо на його світло...

Після закінчення школи й коледжу Сент-Екзюпері поїхав до Парижа, де навчався в Академії мистецтв на відділенні архітектури. 1921 р. став вирішальним у його житті. Він потрапив у призов до французької армії й записався до авіаційного полку. Антуан склав екзамен на керування літаками, з якими була пов'язана його майбутня професія. Літав на поштових авіалініях. Випробовував нові літаки, здійснюючи далекі перельоти. Був і військовим льотчиком. 15 разів потрапляв в аварії, але знову й знову піднімався в небо, бо там він відчував себе вільним і щасливим. Його посилали працювати в найвіддаленіші куточки світу. В африканському містечку Кап-Джубі (нині Тарфая – на краю пустелі Сахари, у Марокко) Сент-Екзюпері був начальником аеропорту. Там він написав свій перший твір «Південний поштовий» (1929). А 1930 р. йому вручили високу нагороду Франції – орден Почесного Легіону за вагомий внесок у розвиток авіації. Сент-Екзюпері ніколи не припиняв польотів. На нього

На честь Сент-Екзюпері

У наш час творчість А. де Сент-Екзюпері є співзвучною духовним пошукам різних народів. Тому музеї письменника відкрито в різних куточках світу – у Хаконі (Японія), Капхен (Корея), Ульяновську (Росія) та інших містах. У Ліоні, де минули дитячі роки письменника, щодня на честь митця піднімаються в небо літаки з Міжнародного аеропорту, названого його іменем. У Франції, де минули його дитячі роки (Сент-Моріс де Реман), створено музей і культурний центр. А ще на вшанування пам'яті А. де Сент-Екзюпері та його героя названо астероїди, гірські вершини, зірки.

Молитва Сент-Екзюпері

Антуан де Сент-Екзюпері склав молитву, яка допомагала йому в найскрутніші хвилини життя. Можливо, і вам вона допоможе. Ось вона: «Господи, я прошу не чудес і не міражів, а сили для кожного дня. Навчи мене мистецтву маленьких кроків... Навчи мене правильно використовувати час мого життя. Подаруй мені здатність відрізняти першорядне від другорядного... Збережи мене від наївної віри, що все в житті має відбуватися гладко. Подаруй мені ясне усвідомлення того, що трудності, поразки, падіння й невдачі є невід'ємною частиною життя, завдяки їм ми стаємо дорослішими та впевненішими... Пошли мені в потрібний момент того, у кого вистачить мужності сказати мені правду, але сказати її з любов'ю!.. Ти знаєш, як сильно ми потребуємо дружби. Дай мені бути гідним цього найпрекраснішого й найніжнішого Дарунка Долі... Наділи мене фантазією, щоб у потрібний момент і в потрібному місці подарувати комусь тепло. Зроби мене людиною, яка вміє достукатися до інших. Навчи мене мистецтву маленьких кроків».

(Переклад Зінаїди Таран)

¹ *Нацизм* — це заперечення рівності націй або рас з одночасним возвеличенням якоїсь однієї нації або раси (що нерідко призводить до суспільних конфліктів, війн, тому є небезпечним явищем).

Маленький принц (1942)

Історія створення. 1935 р. під час перельоту Париж-Сайгон Сент-Екзюпері потрапив в аварію у Лівійській пустелі, що розташована в північно-східній частині Сахари (Африка). Враження від цієї аварії, а також випробування, що випали на долю Європи під час фашистської навали, спонукали письменника замислитися над долею світу й спільною відповідальністю людей за Землю. 1942 р. він писав у своєму щоденнику: «Я турбуюся за моє покоління, яке позбавлене духовного змісту. Отримавши бари, ресторани, автомобілі, гроші, воно веде стадне існування, у ньому немає людяності. Існує лише одна проблема, одна-єдина у світі – повернути людям їхню моральну сутність, духовні турботи».

Повість «Маленький принц» присвячена другу Сент-Екзюпері – *Леонові Верту*. Це єврейський критик, журналіст, письменник, який під час Другої світової війни зазнав переслідувань. Присвята твору саме цій людині – не тільки данина дружбі, а й сміливий виклик автору нацизму і антисемітизму². Сент-Екзюпері створював повість-казку в жадливий час – час фашистської навали. Проте він боровся проти насильства словом і «дитячими» малюнками, які до свого твору він створив власноруч.

Подолання самотності. Коли читаєш «Маленького принца», серце огортає сум уже з перших сторінок книжки. Ніхто ніколи не розумів пілота. І в пустелі він опинився зовсім один. Самотнім почувався і Маленький принц, що прийшов із далекої планети. Таке враження, що вони обидва загубились у просторах Усесвіту. Довкола – лише пустеля, що є втіленням духовної порожнечі, відчуження... Але навіть тоді, коли здається, що зовсім немає надії, завжди знайдеться той, хто тебе зрозуміє.

У повісті-казці «Маленький принц» протиставлені два світи – дорослі й діти. Але не за віковими ознаками (адже пілот теж доросла людина, утім, він зберіг дитячу душу), а за їхніми уявленнями та ідеалами. Для дорослих більш важливими є власні справи, влада, багатство, честолюбство. А дитяча душа прагне іншого – взаєморозуміння, дружби, радості, краси. За допомогою антитези (дорослі і діти) розкривається основний конфлікт казки – зіткнення двох систем цінностей: справжніх і фальшивих, духовних і химерних. Надалі ця антитеза поглиблюється. Залишивши свою планету, маленький принц зустрічається з різними «дивними» дорослими, яких він не може зрозуміти. Отже, які ж вони, ці дорослі?.. Про це йдеться на сторінках твору.

Мандри маленького принца. Основою композиції повісті-казки «Маленький принц» є прийом мандрівки та діалоги. Зустрічі маленького принца з «дорослими» відтворюють загальну картину існування людства, яке втратило моральні цінності. Дорога привела казкового хлопчика на Землю. Визначення планети подано через ті образи, що раніше бачив казковий хлопчик і які здалися йому дивними. «Земля – планета непроста! На ній сто одинадцять королів (уключаючи, звісно, і негритянських), сім

² *Антисемітизм* — одна з форм національної та релігійної нетерпимості, зокрема нетолерантне (або навіть вороже) ставлення до євреїв (що було поширено за часів фашизму й призвело до масових жертв).

тисяч географів, дев'ятсот тисяч бізнесменів, сім із половиною мільйонів пияків, триста одинадцять мільйонів честолюбців, тобто майже два мільярди дорослих людей» (розділ XVI).

Філософські проблеми. У повісті А. де Сент-Екзюпері порушив філософські проблеми: що таке суспільство, куди прямує людська цивілізація, як улаштований світ, місце людини в ньому та ін. У творі йдеться про необхідність повернення людям їхньої природної сутності, моральних орієнтирів, а також про пошук виходу з духовної темряви. Маленький принц не зупиняється на шляху до істини. Він крокує по Землі, але вона теж здається йому «дивною»...

«Бачити серцем». У наступних розділах подорожі маленького принца тривають. Він зустрічається зі стрілочником (XXII розділ), який скеровує поїзди, але люди не відають, куди вони «йдуть». Далі хлопчик побачив торговця пігулками від спраги (XXIII розділ). Ці фантастичні пігулки засвідчують відрив людства від природи й прагнення забути про свої проблеми... І ось маленький принц знову зустрічається з пілотом (XIV розділ). На початку твору вони зрозуміли мову малюнків, а в кінці – мову сердець. І маленький принц нарешті усвідомив, що він не самотній у Всесвіті – у нього є друг. А пілот з допомогою хлопчика теж пізнав важливі істини: «Вода буває потрібна і серцю», «Найголовнішого очима не побачиш». У XXV розділі з'являється образ криниці, що втілює духовний зміст буття: «Було гарно, як на свято. Це була незвичайна вода. Вона народилася від довгої дороги під зірками, від рипіння корби, від зусилля моїх рук, приємна серцеві, як подарунок. Так у дитинстві, коли я був маленьким хлопцем, мені сяяли різдвяні подарунки – вогнями свічок на ялинці, музикою опівнічної меси, лагідними усмішками...» Цей образ увиразнює ідею відродження людяності, необхідності народження духовного світла в душі кожної людини.

Маленький принц повернувся на свою планету. Але він подарував пілотові на згадку зірки, що сміються. В образі зірок утілено вищий зміст існування, який шукає кожна людина. Маленький принц пообіцяв пілотові, що коли той буде дивитися на небо, він буде бачити веселі мерехтливі вогники.

Ознаки притчі у творі. За жанром «Маленький принц» – це повість-притча. Притча – повчальний алегоричний твір, у якому розповідь підпорядкована моралі, повчальному змісту.

Характерні ознаки притчі:

- розкриття загального (думок, ідей, цінностей, ідеалів) через конкретне;
- філософський зміст (актуальний для всіх часів, важливий для всіх і кожного);
- використання алегорій;
- прихований підтекст епізодів, образів, мотивів (його потрібно розгадати, розкодувати);
- проста, зрозуміла мова, насичена влучними висловами (афоризмами).

Ознаки казки у творі.

Традиції фольклору в повісті-притчі «Маленький принц»

Народна казка	«Маленький принц»
Фантастика (чарівність)	Фантастика має реальне підґрунтя (порушуються реальні проблеми людства, діють сучасні персонажі тощо)
Антитеза, розподіл персонажів на позитивних і негативних	У творі протиставляються «дорослі» і «діти», але письменник прагне розбудити дитячу душу в кожній людині, незалежно від її віку
Мандрівка героя	Мандри героя відбуваються не тільки на землі, а в масштабах Усесвіту
Боротьба добра і зла	У творі розкривається боротьба духовного й бездуховного начал у душі людини
Моральні проблеми	Письменник порушує не тільки моральні, а й психологічні проблеми (самотність та її подолання, пошук себе та свого місця у світі, прагнення знайти друга), і філософські проблеми (смісл існування людини і людства)
Алегоричні образи	Не тільки окремі образи й ситуації, а й увесь зміст твору є алегорією буття сучасного людства, яке втрачає духовні цінності
Щаслива кінцівка	Фінал повісті відкритий, спрямований на продовження пошуку істини читачами

Питання і завдання для учнів

Робота з текстом розділів I–II

1. Чого прагнув пілот у дитинстві?
2. Як ставилися до його мрій і малюнків дорослі?
3. Як пілот переживав нерозуміння з боку інших?

Наведіть цитати з тексту.

4. Що свідчить про те, що пілот і Маленький принц є близькими по духу?
5. Як автор характеризує казкового героя?
6. Визначте основну антитезу твору, що виявляється у перших двох розділах.

Робота з текстом розділів IV–V

1. Чому ніхто не повірив в існування астероїда В-612? Про що це свідчить?
2. Чому сумував і чого найбільше боявся пілот? Поясніть його побоювання (на підставі IV розділу).
3. Що ви дізналися про планету маленького принца? Як він ставився до неї?
4. Що втілює образ баобабів?

Творче завдання. Охарактеризуйте образ маленького принца за допомогою прикметників (який він?), а потім – дієслів (що робить?).

Робота з текстом розділів VI–IX

1. Яку єдину розвагу мав маленький принц?
2. Які почуття він переживав, коли милувався заходом сонця? З'ясуйте їх причини.
3. Опишіть квітку, яку дуже любив маленький принц. Як він ставився до неї?
4. Чому маленький принц залишив свою планету? Як він готувався до відльоту?

Робота з текстом X–XI розділів

1. Що видалося дивним маленькому принцові?
2. Як ви думаєте, чому образи дорослих не мають імен?
3. Які людські вади втілюють образи короля та честолюбця?

Творче завдання. Прочитавши розділи X, XI, XII, XIII, XIV, XV, установіть, що уособлюють образи дорослих у повісті-казці. Доповніть таблицю цитатами з тексту.

Дивний світ дорослих

№ розділу	Кого зустрів Маленький принц	Що уособлює цей образ (вади людей чи суспільства, ідеї)	Ключові цитати, вислови персонажа
X	король		
XI	честолюбець		
XII	пияк		
XIII	бізнесмен		
XIV	ліхтарник		
XV	географ		

Робота з текстом розділів XX–XXI

1. Перекажіть близько до тексту розділ XX.
2. Поясніть, чому заплакав маленький принц, опинившись у саду з квітучими трояндами.
3. Які істини допоміг усвідомити маленькому принцові лис? Як ви зрозуміли їх?

Порівнюємо. Пригадайте народні казки, в яких є образ лиса (лисиці). Які фольклорні риси ввібрав у себе образ лиса в повісті-казці А. де Сент-Екзюпері? Яких нових ознак додав йому письменник? З якою метою?

Творче завдання (1-2 за вибором учня). 1. Які думки й мрії залишив на згадку про себе дорослому другуві маленький принц? А всім нам? 2. Які уроки дав людству А. де Сент-Екзюпері у творі-притчі? 3. Намалюйте карту подорожей маленького принца.

Література і мистецтво

До повісті-казки «Маленький принц» малювали ілюстрації художники різних країн. Роздивіться малюнки. Розкажіть про епізоди, що відображено на них. Розкрийте їх підтекст. Що нового (свої роздуми) додали художники до змісту літературного твору?

Підсумки

1. Що ви дізналися про А. де Сент-Екзюпері як пілота та письменника?
2. Поясніть, чому митець зробив головним героєм твору дитину.
3. Якими постають «дорослі» у творі?
4. Розкрийте підтекст образів: пустеля, астероїд В-612, троянда, баобаб, лис, криниця.
5. Які проблеми порушуються в повісті?
6. Визначте філософський зміст твору.
7. Назвіть ознаки притчі в повісті А. де Сент-Екзюпері «Маленький принц».

Відкрита книжка...

Творче завдання. 1. Придумайте сюжет розділу про зустріч маленького принца з героями нашого часу. Можливо, з вами... Про що б ви поговорили з ним? **2.** Разом зі своїм однокласником (однокласницею) складіть і озвучте діалог із маленьким принцом (12–14 речень). **3.** Придумайте сюжет розділу про зустріч маленького принца з принцесою.

Література

1. А. де Сент-Екзюпері. Планета людей. Маленький принц / Пер. А. Перепаді, А. Жаловського. – Львів, 1981.
2. А. де Сент-Екзюпері. Маленький принц / Пер. Л. Кононовича. – К., 2012.

Ольга Ніколенко,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри світової літератури
Полтавського національного
педагогічного університету
імені В.Г. Короленка